

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23\(52\)-82-94](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23(52)-82-94)
УДК 172.15

Житомирська Тетяна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту Національного університету
«Одеська морська академія».
Ізмаїл, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7015-0819>
tanyazhit80@gmail.com

ПАТРІОТИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ: ФІЛОСОФІЯ КАВИ

*«Патріотичне виховання – це сфера духовного життя,
яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне,
що любить і ненавидить людина, яка формується».*
В.О. Сухомлинський

*«Російський військовий корабель, іди на **й!»*
Р.В. Грибов

*«Сьогодні мужність має ім'я, і це ім'я – Україна.
У мужності є обличчя – це обличчя українців і українок,
які протистоять російській агресії»*
Урсула фон дер Ляйен

Анотація. Стаття присвячена розгляду філософського аспекту поняття «патріотизм», та пов'язаних із ним дефініцій, що стали предметом розгляду на заняттях наукового курсантського гуртка «Філософія кави» Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія». У роботі відзначається, що курсантами було вивчено, проаналізовано та визначено сутність багатьох понять, що відіграють важливу роль у формуванні національної самосвідомості та громадянськості курсантів, виокремлено їх суттєві риси. Так був отриманий висновок, що справжній патріотизм за своєю природою є почуттям, спрямованим на захист, йому не властивий агресивний характер. Було визначено, що патріотизм є особливою духовною цінністю, оскільки він виступає гарантом єднання, гармонізації сучасного українського суспільства, збереження його самобутності і культурної своєрідності в умовах глобалізації світового суспільства. Курсанти визначили, що

поняття патріотизму достатньо об'ємне і не зводиться до одного лише почуття обов'язку перед Батьківщиною. Патріотизм – одна зі складових морального і культурного рівня розвитку особистості, що входить у процес формування відчуттів, поглядів, переконань, світогляду. Також на заняттях гуртка «Філософія кави» розглядалися передумови виникнення патріотизму в Україні. Курсантами були зроблені доповіді про зародження патріотичної свідомості у закликах Володимира Мономаха помиритися до князів для об'єднання землі Руської; про морські здобутки Петра Сагайдачного у боротьбі із Турецькою імперією; про патріотизм морських прикордонників на острові Зміїний у наші часи тощо. Таким чином, як засвідчує проведений аналіз, єдиного підходу до визначення сутності патріотизму немає. Більше того, доволі хибним є однобічний підхід до інтерпретації цього явища – як суб'єктивного чи об'єктивного, індивідуального чи загального, соціального. Було визначено, що патріотизм це особистісна якість людини, яка зумовлює особливе ставлення до Вітчизни, що виявляється у відповідних почуттях, переконаннях, ідеях у тому, що особистість переймається інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами свого народу, усвідомлюючи свою національну неповторність і самобутність.

Ключові слова: патріотизм; патріотичне виховання; патріотична свідомість; філософія кави; філософія патріотизму.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія» діє науковий курсантський гурток «Філософія кави». Серед дискусійних тем, що розглядалися на засіданнях гуртка, вагоме місце зайняли: «Світогляд – філософія – наука»; «Наука в духовному поступі людства»; «Природа філософського і наукового пізнання». Під час обговорень жваву дискусію викликали такі поняття, як «патріотизм», «державний патріотизм», «націоналізм», «виховання патріотизму», «національно-патріотичне виховання», «національна свідомість», «громадянськість» та ін.

Особливу зацікавленість курсантів викликали питання формування джерел патріотизму. У ході історично-філософського аналізу виникнення патріотизму було розглянуто період становлення філософії Русі, систему світогляду, описану Володимиром Мономахом, у центрі якої знаходився

духовний світ людини. Згадувався заклик до князів помиритися для об'єднання землі Руської. Не обійшли увагою і патріотизм козаків у працях Г. Сковороди, М. Костомарова та інших видатних українських філософів.

Найактуальнішими, із зрозумілих причин, виявились питання пов'язані із патріотичними проявами в українському суспільстві подій 2013–2023 років. Емоційно курсанти висловлювались про події Революції Гідності та масштабні зміни в людській свідомості, що спричинили політичні та суспільні зміни в Україні з 30 листопада 2013 р.; про вторгнення Росії на Донбас, у Крим. Обговорювали відмінності в сутності понять «сепаратизм» і «патріотизм» та різницю у реалізації їх проявів. І, звичайно, велика увага була приділена поняттю патріотизм у сенсі «захист Вітчизни». На думку курсантів, російське вторгнення у лютому 2022 року спричинило небувалий сплеск патріотизму в народі України, стало своєрідним водорозділом, який відокремив справжніх патріотів від тих, хто лише прикривався патріотичними лозунгами.

Так що ж таке патріотизм у філософському розумінні, як його виховувати і розвивати? У чому його особливості для України і які його прояви в сучасних реаліях ворожого вторгнення?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сутності патріотизму та його прояви досліджували В. Андрущенко, О. Базалук, В. Вашкевич, В. Воронкова, Д. Дзвінчук, В. Жадько, В. Заблоцький, Н. Крохмаль, І. Предборська, Л. Рижко, Н. Скотна, І. Стогній та ін., у їхніх працях розглядаються соціально-філософські проблеми духовного розвитку українського суспільства прямо або опосередковано пов'язані із духовними цінностями в тому числі й патріотизмом. Проблему патріотизму, переважно в контексті патріотичного виховання, розглядали такі науковці, як В. Абрамов, І. Бех, М. Боришевський, М. Добролюбов, О. Киричук, Ю. Красильник, Г. Філіпчук та ін.

Поняття «державного патріотизму» набули розвитку у працях представників німецької класичної філософії Г. Гегеля. І. Фіхте, І. Канта та сучасних філософів М. Нуссбаум, З. Баумана, Ю. Габермаса. Ними обґрунтовано співвідношення патріотизму і космополітизму, здійснено спробу визначити місце патріотизму в умовах глобалізації та інтеграції світу.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у розкритті сутності поняття «патріотизм» та його значення для майбутніх моряків, менеджерів морської галузі,

судноводіїв та ін.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- уточнити поняття «патріотизм» в контексті окресленої проблеми;
- здійснити аналіз філософських аспектів досліджуваного поняття.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Патріотичному вихованню молоді присвятили праці багатьох вчених минулого і сучасності. Зокрема, Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші. У своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови, поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості. Сучасні науковці (О. Вишневський, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко та ін.) значну увагу приділяють обґрунтуванню теоретико-методичних засад патріотичного виховання дітей та молоді. Психологічним механізмам формування особистості, фахівців морської галузі тощо, які лежать в основі патріотичного виховання, присвячені дослідження Л. Виготського, І. Вільчинської, І. Гальчинського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. Панкратіна. Для розробки сучасних підходів до формування патріотизму молоді важливе значення мають дослідження розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Н. Гавриш та ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У дослідженні було використано загальнонаукові принципи щодо уточнення поняття «патріотизм». У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, основними з яких є: методи аналізу та синтезу, порівняльний, термінологічний аналіз, узагальнення. Завдяки зазначеним методам нами було проаналізовано та обґрунтовано філософські аспекти сутності поняття «патріотизм».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Традиційним для розгляду філософських питань на заняттях гуртка «Філософія кави» ретроспективний аналіз поставленої проблеми. Початок ХХІ століття для України був пов'язаний із низкою проблем: політична і економічна кризи, гібридна війна з Росією, що переросла у повномасштабну агресію та ін. Такий перебіг подій зумовив необхідність переоцінки ряду суспільних цінностей, сприяв консолідації українського суспільства і зумовив усвідомлення народом України себе як діючої сили,

актора світового рівня. Зазначимо, що побудова і розвиток держави як цивілізованого члена світового співтовариства неможлива без патріотичного виховання її громадян. Тому на сучасному етапі в Україні патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації.

Історія патріотичного виховання в Україні нараховує не одне сторіччя й у різні періоди мало різну специфіку. При цьому коріння його залишалося незмінним і традиційно було обумовлене боротьбою й боями із зовнішніми ворогами. Саме боротьба за незалежність дозволила справді розкритися патріотичному потенціалу українського народу.

Жваву дискусію курсантів викликало, як виявилось, не таке вже й просте питання: в що ж саме вважати патріотизмом? Так у своєму дослідженні «Неперервна професійна підготовка майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах: теорія і практика» [1] О. Даниленко відзначає, що до моральних ціннісних орієнтацій відносяться поняття про честь, гідність, традиції, справедливість, чесність, порядність, вірність, поняття про добро, благо, любов, патріотизм.

Визначаючи мету національно-патріотичного виховання, слід зазначити, що воно спрямоване на формування в молоді національної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних українських політичних та історичних діячів і ключових подій української історії, готовності до сумлінного виконання громадянських і конституційних обов'язків, зокрема захисту рідної Батьківщини. Патріотичне виховання включає в себе соціально-політичні, організаційні, цільові, функціональні та інші аспекти. Головною його складовою є формування в молоді пошани та любові до рідної країни, до її символів, що здійснюється, в першу чергу, родиною, найближчим соціальним оточенням, навчальними закладами через передавання певних культурних зразків, традицій, звичаїв, вірувань тощо. Зазначимо, що й органи державної влади різних рівнів приділяють значну увагу патріотичному вихованню молоді, спрямованому в першу чергу на формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до вітчизняного законодавства та засад демократичної, правової держави, поваги до української історії, культурної спадщини країни [2, с. 287].

За своєю сутністю категорія «патріотизм» походить (від гр. *patris* – батьківщина) і означає любов до батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам. Любов до Батьківщини, повага до історії, культури, до традицій, звичаїв свого народу об'єднує людей в прагненні розвивати свою країну на всіх напрямках, сприяти

становленню й утвердженню української держави. У різні періоди еволюції людської цивілізації патріотизм проявляється в різних країнах у найрізноманітніших формах і на різних рівнях: егопатріотизм, мікропатріотизм, мезопатріотизм, макропатріотизм, метапатріотизм та мегапатріотизм [3].

За своєю природою патріотизм – це почуття, спрямоване на захист, йому не властивий агресивний характер. Націоналізм невіддільний від таких категорій, як сила, влада. Він узаконює застосування сили для того, щоб утримати єдність нації, або ж для зовнішньої експансії, пов'язаний з агресією [4, с. 156].

Поняття патріотизму достатньо об'ємне і не зводиться до одного лише почуття обов'язку перед Батьківщиною. Патріотизм – одна зі складових морального і культурного виховання, що входить у процес формування почуттів, поглядів, переконань, світогляду. Патріотизм визначає якості людини і мобілізує її на працю та подвиг в ім'я народу, могутності своєї держави, на збереження народного надбання. Патріотизм зміцнює такі якості особистості як почуття обов'язку і відповідальності перед народом і державою, нетерпимість до всього негативного, непримиренність до несправедливості [5].

Звертаючись до минулого нашої країни, курсанти відзначили, що патріотизм в нашій країні сягає ще часів Київської Русі. Так Володимир Мономах викладає систему світогляду, у центрі якої знаходиться духовний світ людини. Головною ідеєю патріотичного відношення до Батьківщини є заклик до князів помиритися для об'єднання землі Руської. У пізніші часи значний внесок до формування патріотизму було зроблено під час козацької доби. Найбільш ґрунтовно патріотизм козаків відтворено у працях Г. Сковороди, Д. Яворницького та М. Костомарова.

Це був час військових досягнень. З початку XVI століття відбулись великі морські походи. Запорожці здобували славу і військову здобич та визволяли з полону своїх побратимів під Кафою, Стамбулом, Синопом, Трабзоном, Кілією, Варною тощо. Починаючи з 1606 року, у морських походах стало широко відоме ім'я Петра Сагайдачного. Фактично під його команду козацькі чайки декілька десятиліть майже повністю контролювали акваторію Чорного моря [6].

Найбільш емоціональну реакцію, за зрозумілих причин, викликало обговорення курсантами питань пов'язаних із патріотичними проявами в українському суспільстві подій 2013–2023 років. Погоджуючись із думкою В. Бондар та К. Якуніної [7], курсанти зробили висновок, що український

приклад в цьому контексті є доволі наочним, адже українські реалії гостро ставлять питання про роль і місце патріотизму в суспільстві. Одним із найвизначніших проявів масштабні зміни в людській свідомості, що відбулися в Україні стала Революція Гідності, що спричинила політичні та суспільні зміни з 30 листопада 2013 р. Важливим для формування патріотизму є особисті приклади реальних людей, їх вчинки дії. Так на заняттях курсантського гуртка «Філософія кави» обговорювали вчинок курсантів Інституту Військово-Морських сил ім. Нахімова. 21 березня 2014 року, під час окупації півострова Крим Росією, вони відмовилися мовчки спостерігати за підняттям російського прапора і заспівали Гімн України.

Необхідно вказати, що питання розвитку патріотизму у Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія» виходить далеко за межі діяльності наукового курсантського гуртка «Філософія кави». Аналіз історико-філософського аспекту патріотизму у виховній роботі з молоддю дає підставу розглядати його як суспільно-історичне явище, обумовлене соціально-політичними, економічними характеристиками конкретного суспільства і наявністю «природних» основ, що відображають прихильність людини до рідної землі. Ключовим поняттям в даному випадку є Батьківщина, а також відповідні складові даного явища.

Сучасна українська філософія освіти, філософія виховання та педагогіка працюють над побудовою цілісної системи патріотичного виховання, спрямованого на формування ініціативної; відповідальної, духовно багаті особистості з почуттям власної гідності, любові до Батьківщини, розвинутою творчою активністю та критичним мисленням. Таким чином поняття виховання патріотизму носить трансдисциплінарний характер, та має реалізовуватись під час вивчення всього спектру навчальних дисциплін.

Зазначимо, що в умовах ситуації, що склалась у 2014 р. на державному рівні було прийнято рішення розробити та впровадити стратегію національного патріотичного виховання, яка реалізувалась у «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.». Варто звернути увагу, що незважаючи на прагнення відійти від суспільно-політичних традицій попередніх років, автори цих документів в основу своїх робіт закладають саме національний елемент, як підсилення патріотизму, однак він же може спровокувати і негативні наслідки, адже Україна – багатонаціональна держава, і права її громадян різних націй

захищені Конституцією [8].

Розуміючи важливість національно-патріотичного виховання, особливо у сучасних реаліях, Міністерство освіти і науки затвердило Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Серед основних складових національно-патріотичного виховання в концепції виокремлено громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання.

Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [9].

Формування та розвиток патріотизму відбувається як процес об'єктивного або ілюзорного усвідомлення соціального, політичного й культурного середовища, свого місця в суспільстві, суспільної значущості власної діяльності. Її напрямів і цілей. Патріотизм формується як результат пізнавальної діяльності індивіда, соціального суб'єкта. Пізнання соціально-історичного середовища відбувається як усвідомлення безпосередніх умов життєдіяльності людей. Їхніх потреб у повсякденному житті. Патріотизм формується на рівні емпіричної свідомості та функціонує у вигляді частини суспільної психології. Надалі відбувається його формування на рівні теоретичної свідомості як концепції розвитку суспільства [10, с. 13].

Повертаючись до розгляду поняття патріотизм на заняттях гуртка «Філософія кави» Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» відзначимо, що на думку курсантів, закономірною реакцією на сучасні події стала консолідація українського суспільства. А одним із головних чинників, здатних консолідувати українське суспільство, виявився патріотизм.

Патріотизм є особливою духовною цінністю, оскільки він виступає гарантом єднання, гармонізації сучасного українського суспільства, збереження його самобутності і культурної своєрідності в полігамному людському співтоваристві. Дійшовши висновку, що ядром патріотизму, його основною складовою є любов до малої й великої Батьківщини, він

проявляється у вірі й безкорисливій любові до Батьківщини, готовності до самовідданої праці заради її процвітання, здатності до самопожертви при захисті її інтересів від загроз й спроможна консолідувати суспільство.

Сутність патріотизму розкривається не тільки у пізнанні його в русі від об'єкта до свідомості, а й у з'ясуванні місця суб'єкта в соціальній системі. Патріотичні почуття та ідеї суб'єктів є формою об'єднання і зв'язку особистих інтересів з суспільними за умови переважання останніх[10, с. 14]. У той же час патріотизм є складовою моральних норм, цінностей людини і в цьому відношенні характеризується як один зі структуроутворюючих елементів особистості.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Як засвідчив проведений курсантами історико-філософський аналіз, єдиного підходу до визначення сутності патріотизму немає. Більше того, доволі хибним є однобічний підхід до інтерпретації цього явища як суб'єктивного чи об'єктивного, індивідуального чи загального, соціального. За таких умов достовірніше використовувати інтерсуб'єктивний підхід позитивної науки та феноменології, за яким сутність і функціональність патріотизму визначається єдністю множинного та одиничного, соціального та індивідуального – більше того, індивідуального в загальному, та зовнішнього соціального у внутрішньому особистісному.

Філософські дискусія в клубі «Філософія кави» дозволила зробити висновок, що справжній патріот має любити свою державу, прагнути зробити її кращою. Потрібно пишатися нею як своєю родиною і працювати над її вдосконаленням. Ми маємо не кидати свою країну, а захищати, здобувати їй славу, працювати над покращенням життя.

Перспективи подальших досліджень Перспективним напрямом для досліджень залишається більш глибоке обґрунтування форм, методів та засобів щодо формування патріотичної свідомості у курсантів Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. Б. Даниленко, *Неперервна професійна підготовка майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах: теорія і практика.*

- Запоріжжя, Україна: АА Тандем, 2020. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/bfho5M> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [2] Л. В. Чупрій, «Державна підтримка патріотичного виховання молоді», *Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї*, Вип. 19(52), с. 287–297, 2010. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/9kMxzI> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [3] М. П. Іщенко, *Патріот України у системі цінностей філософії гуманізму і демократії*; М. П. Іщенка, Ред. Черкаси, Україна: Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2021. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/5BsEcB> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [4] L. L. Snyder, *Encyclopedia of Nationalism*. Chicago and London, 1990.
- [5] Ю. В. Івченко, «Соціально-філософський зміст патріотизму», *Філософські та методологічні проблеми права*, № 1(11), с. 154–163, 2016. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://surl.li/ewrdr> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [6] У. Соборська, «Морська слава України», *Україна молода*, Вип. 125, від 21.07.2011. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://surl.li/ewrdu> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [7] В. Д. Бондар, К. І. Якуніна, «Патріотизм як інтерсуб'єктивне явище: соціально-філософський дискурс», *Молодий вчений*, № 9(85), с. 148–152, 2020. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://surl.li/ewrea> Дата звернення: Січ. 05, 2023.
- [8] Верховна Рада України. (2015, Жовт.13). *Указ Президента № 580/2015 «Про Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>
- [9] Міністерство освіти і науки України. (2022, Черв.06). *Наказ № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://surl.li/cfdpm>
- [10] *Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика* / О. С. Александрова, Ф. Л. Левітас, О. О. Салата, О. М. Шепетяк, О. Є. Матвійчук, Н. Р. Петрошук та ін.; Ф. Л. Левітаса, О. С. Александрової, О. О. Салати, Ред. Київ, Україна: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://surl.li/ewrej> Дата звернення: Січ. 05, 2023.

PATRIOTISM AS A PHILOSOPHICAL CATEGORY: COFFEE PHILOSOPHY.

Tetiana Zhytomyrska,

Candidate of Pedagogical Sciences,
associate professor of the Department of
Humanitarian Disciplines, Institute of the National University
"Odesa Maritime Academy", Ukraine.
Izmail, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7015-0819>
tanyazhit80@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the consideration of the philosophical aspect of the concept of "patriotism" and related definitions, which became the subject of discussion at the classes of the scientific cadet group "Philosophy of coffee" of the Danube Institute of the National University "Odesa Maritime Academy". It is noted in the work that the cadets studied, analyzed and determined the essence of many concepts that play an important role in the formation of national self-awareness and citizenship of the cadets, and their essential features were highlighted. Thus, the conclusion was reached that true patriotism by its nature is a feeling aimed at protection, it is not characterized by an aggressive nature. It was determined that patriotism is a special spiritual value, as it acts as a guarantor of unity, harmonization of modern Ukrainian society, preservation of its identity and cultural originality in the conditions of globalization of world society. The cadets determined that the concept of patriotism is broad enough and does not come down to just a sense of duty to the Motherland. Patriotism is one of the components of the moral and cultural level of personality development, which is part of the process of forming feelings, views, beliefs, and worldview. The prerequisites for the emergence of patriotism in Ukraine were also discussed at the classes of the "Coffee Philosophy" group. The cadets made reports about the emergence of patriotic consciousness in the appeals of Volodymyr Monomakh to reconcile with the princes for the unification of the Russian land; about Pyotr Sahaidachny's naval achievements in the fight against the Turkish Empire; about the patriotism of maritime border guards on Zmiiny Island in our times, etc. Thus, as the analysis shows, there is no single approach to defining the essence of patriotism. Moreover, a one-sided approach to the interpretation of this phenomenon – as subjective or objective, individual or general, social – is quite wrong. It was determined that patriotism is a personal quality of a person that determines a special

attitude to the Motherland, which is manifested in the corresponding feelings, beliefs, ideas that the individual is concerned with the interests, aspirations, needs, ideals of his people, realizing his national uniqueness and originality.

Keywords: patriotism; patriotic education; patriotic consciousness; philosophy of coffee; philosophy of patriotism.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. B. Danylenko, Neperervna profesiina pidhotovka maibutnikh sudnovodiiv u vyshchikh morskikh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka. Zaporizhzhia, Ukraina: AA Tandem, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/bfho5M> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [2] L. V. Chuprii, «Derzhavna pidtrymka patriotychnoho vykhovannia molodi», Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohiia pro nei, Vyp. 19(52), s. 287–297, 2010. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/9kMxzI> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [3] M. P. Ishchenko, Patriot Ukrainy u systemi tsinnosti filosofii humanizmu i demokratii; M. P. Ishchenka, Red. Cherkasy, Ukraina: Vydavets FOP Hordiienko Ye. I., 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/5BsEcB> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [4] L. L. Snyder, Encyclopedia of Nationalism. Chicago and London, 1990.
- [5] Yu. V. Ivchenko, «Sotsialno-filosofskyi zmist patriotyizmu», Filosofski ta metodolohichni problemy prava, № 1(11), s. 154–163, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/ewrdr> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [6] У. Соборська, «Морська слава України», *Україна молода*, Вип. 125, від 21.07.2011. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/ewrdu> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [7] V. D. Bondar, K. I. Yakunina, «Patriotyzm yak intersubiektivne yavyshe: sotsialno-filosofskyi dyskurs», *Molodyi vchenyi*, № 9(85), s. 148–152, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/ewrea> Data zvernennia: Sich. 05, 2023.
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Zhovt. 13). Ukaz Prezydenta № 580/2015 «Pro Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016–2020 roky». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>
- [9] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Cherv. 06). Nakaz № 527 «Pro deiaki pytannia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takim, shcho vtratyv chynnist, nakazu

Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cfdpm>

- [10] Formuvannya patriotychnoi ta hromadianskoi svidomosti uchniv: teoriia i praktyka / O. S. Aleksandrova, F. L. Levitas, O. O. Salata, O. M. Shepetiak, O. Ye. Matviichuk, N. R. Petroshchuk ta in.; F. L. Levitasa, O. S. Aleksandrovoi, O. O. Salaty, Red. Kyiv, Ukraina: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/ewrej>
Data zvernennia: Sich. 05, 2023.

*Стаття надійшла до редакції
03 січня 2023 року*